

BALÁZS BÉLA

1884—1949

Tíz esztendővel ezelőtt, 1949. május 17-én, hunyt el Balázs Béla, a kiváló magyar író, a világszerte ismert filmesztéta. Ez az évforduló is alkalomul szolgál arra, hogy felidéz- zük Balázs Béla örökségét, tanításait, amelyek ma már mindenütt ismeretesek, ahol a filmművészet sorsát szívükön viselik. Filmesztétikai munkái a filmről való tudásunk alapjait alkotják. Balázs Béla azt a munkát végezte el a hetedik művészettel kapcsolatban, amit a színházzal, az irodalommal kapcsolatban Lessing, művei a legfiatalabb művészet Laokoonja és Hamburgi dramaturgiája. Azzal a különbséggel, hogy míg a nagy német író a művészetek évezre- des tapasztalataira alapozta a maga elméleti alapvetését, Balázs Béla szinte születése pillanatában látta meg az új eljárásban — amely- ben akkor a művelt közvélemény csak technikai felfedezést látott, va- lamifajta új reprodukáló és sokszor- osító eljárást, a gramofon vizuális ikertestvérét — egy új művészet le- hetőségét. És Balázs Béla első mű- vének *A látható embernek* 1924-ben megjelent kiadása óta nyomon kö- vette a film kalandos útjának állo- másait, a hangos-, majd a színes- film kialakulását és — lépést tartva a fejlődéssel — továbbfejlesztette, korrigálta a maga elméletét, amely 1948-ban megjelent *Filmkultúra* című művében kapta meg a maga végle- ges megfogalmazását. Nemcsak teo- retikusa, de harcos propagandistája, szinte azt mondhatnánk profétája volt az új művészetnek. Kíméletle- nül leleplezte mindazt a rontást, kár- tevést, amelyet az üzleti szellemű filmipar okozott, mind az új művé- szet sajátos nyelvének, mind a tö- megízlésnek kialakulásában. Harcot folytatott azok ellen, akik arisztok- ratikus gőggel zárkóztak el az elől, hogy a filmet, a művészeteknek ezt a parvenüjét teljesjogú polgárként vegyék be a műsák köztársaságába. Harcolt azok ellen, akik félreismer- ték a film jellegét és — mint egyik legtudatosabb képviselőjük Marcel Pagnol fogalmazta meg — a néma- filmen a pantomim, a hangosfilm-

ben a színház konzerválásának és sokszorosításának eszközét látták csupán. Balázs Béla mind a néma-, mind a hangosfilmben felismerte az új művészetet, amely a maga sajátos módján viszonyul térhez és idő- höz, amely másképp szól a nézőhöz, mint a megelőző művészetek bármelyike. Felismerte a vizualitás, a mozgó kép sajátos költészetét, megraj- zolta természetrajzát, megalkotta poétikáját, majd később azt az új világot tárta fel, amely a mozgókép megszólalásával, a hangos- és beszélő filmmel keletkezett. Nyugodtan elmondhatjuk, hogy ma már minden filmesztétikai munka Balázs Béla művének folytatása, akkor is, ha vi- tatkozik vele, ha esetleges tévedé- seit igyekszik bírálni vagy korri- gálni. Balázs Béla filmesztétikai munkássága egyik alapköve lett a filmesztétika tudományának.

Az elmúlt tízesztendő kevés volt ahhoz, hogy felmérjük Balázs Béla filmesztétikai örökségét — és talán az igyekezet is kevés volt ehhez. *A látható embernek* és *A film szelle- mének* műtésztendei megjelenése ugyan alkalomul szolgált arra, hogy hozzákezdjünk Balázs Béla hagyatéka kritikai feldolgozásához —, de még mindig a kezdet kezdetén ál- lunk e munkának. E megemlékezés természetesen csak jelezheti ezt a nagy és bonyolult feladatot, amely- nek megoldásából, lapunk, úgy mint eddig, a jövőben is ki szándékszik venni részét. Balázs Béla halálának tizedik évfordulója úgy válhat a kiváló gondolkodóhoz méltó megem- lékezéssé, ha műveit, tanításait áll- lítjuk reflektorfénybe, világítjuk meg az elemző — s ha kell a vitat- kozó — gondolat fényével.